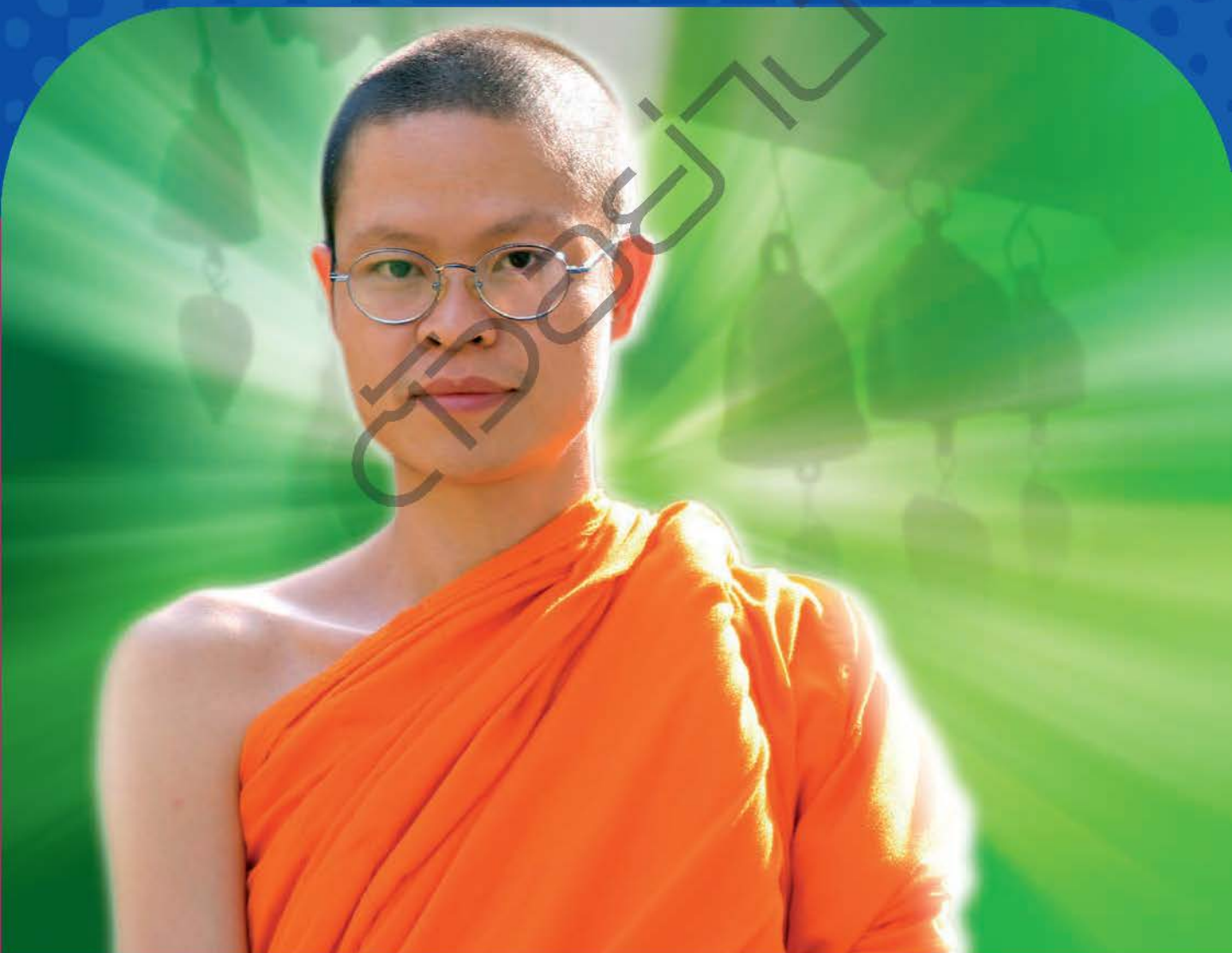

พระพุทธศาสนา

๑
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ม.๕

 IMAC EDUCATION

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี

พระมหาอมรวิชัย ชำครเมธี

ผู้ตรวจ

พระราชวรเมธี ดร.

ผศ. ดร.ภาคพิชา แก่นเพชร

ศีกฤทธิ บุษบา

บรรณาธิการ

ศ. ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พระมหาจุฬารัตน์ วชิรเมธี, พระมหามรวิชัย ชำครเมธี.

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔.--

กรุงเทพฯ : แม็คเอดดูเคชั่น, ๒๕๖๒.

๑๕๖ หน้า.

๑. พระพุทธศาสนา--การศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา). I. ชื่อเรื่อง.

๒๕๔.๓๐๘

ISBN 978-616-345-093-7

พิมพ์ครั้งที่ ๒

สงวนลิขสิทธิ์ : ตุลาคม ๒๕๖๒

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ห้ามลอกเลียนไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของ
หนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร

จัดทำโดย

MACEDUCATION

ส่งชานันต์สิ่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว

ในนาม บริษัท แม็คเอดดูเคชั่น จำกัด

เลขที่ ๙/๙๙ อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว ๓๘ ถนนลาดพร้าว แขวงจันทระเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

☎ ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๒-๗ โทรสาร ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๘

E-mail : macpress@MACEducation.com www.MACEducation.com

พิมพ์ที่ : บริษัท กรีนแอปเปิ้ล พรินติ้ง จำกัด

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาอย่างยาวนาน คนไทยส่วนใหญ่กว่าร้อยละ ๙๕ ล้วนแล้วแต่นับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ก็ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก นอกจากนี้แล้ววิถีชีวิตของคนไทย ตลอดถึงวัฒนธรรม อารยธรรมไทย ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก ด้วยความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาติไทยและสังคมไทยที่กล่าวมาอย่างย่อนี้ นับเป็นเหตุผลอันสมควรที่เยาวชนไทยทุกคนควรจะได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม และศาสนพิธี ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่นับเนื่องในพระพุทธศาสนา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

การเรียนรู้พระพุทธศาสนาอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้รากฐานอันเป็นที่มาของตัวเอง สังคม และประเทศชาติ เมื่อเยาวชนคนไทยมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ย่อมจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในทางวัตถุและทางจิตใจควบคู่กันไปอย่างสมดุล

ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ นี้ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาอย่างมีบูรณาการ กล่าวคือ นักเรียนจะได้ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ควบคู่กันไปในทุกบทเรียนอย่างประสานสอดคล้องกัน ซึ่งการศึกษาวិชาพระพุทธศาสนาโดยวิธีบูรณาการเช่นนี้จะทำให้เกิดผลดี คือ นักเรียนจะได้มองเห็นภาพรวมของพระรัตนตรัยได้อย่างสมบูรณ์ พร้อมทั้งเกิดความเชื่อมโยงว่า พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ต่างก็อิงอาศัยซึ่งกันและกัน และต่างก็เป็นเหตุผลของกันและกันอยู่ในตัวได้อย่างไร ซึ่งเมื่อเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะทำให้จับสาระสำคัญของพระพุทธศาสนาได้ทั้งหมด พร้อมทั้งรู้จักวางตนหรือกำหนดท่าทีให้สมกับการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีได้อย่างเหมาะสมต่อไป

พระมหาวชิชัย วชิรเมธี
พระมหามรวิชัย ชاعرเมธี

หนังสือเรียน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
	ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

คำชี้แจง

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด จัดทำและพัฒนาขึ้นใหม่ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยได้ปรับปรุงและพัฒนาจากการติดตามผลการนำไปใช้ในระยะเวลา ๕ ปี ที่ผ่านมา โดยปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้ทันสมัย เหมาะสมกับนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สู้สังคมอุดมปัญญาที่เครื่องมือสื่อสารมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพสูง ทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ได้สะดวกรวดเร็วกว่าขึ้น รูปแบบการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน โดยตระหนักในข้อนี้ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด จึงได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหนังสือเรียนเล่มนี้ใหม่ โดยยังคงยึดแนวทางของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และยังเพิ่มแนวคิดสำคัญและทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ให้เด่นชัดและเข้มข้นมากขึ้น ดังนี้

๑. จัดทำสาระการเรียนรู้ให้ตรงตามตัวชี้วัดช่วงชั้นและครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรทุกมาตรฐานที่หลักสูตรแกนกลางฯ กำหนดให้เรียนในแต่ละปี

๒. จัดทำตัวชี้วัดช่วงชั้นเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก รอบที่ ๔ ด้านผู้เรียนของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) และสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักและความพยายามของสถานศึกษาที่จะจัดการเรียนการสอนให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

๓. จัดให้มีกิจกรรมเพื่อฝึกกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จนบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดช่วงชั้นของหลักสูตร และมีทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งสามารถศึกษารายละเอียดได้จากแผนการจัดการเรียนรู้ที่บริษัทได้จัดทำขึ้นตามแนวทางการวางแผนแบบมองย้อนกลับ (Backward Design) และเอกสาร “ครูแห่งศตวรรษที่ ๒๑” ทั้งนี้ผู้สอนควรชี้แจงและให้คำแนะนำเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนปฏิบัติได้จริง

๔. จัดทำเนื้อหาเพิ่มเติมนอกเหนือจากหนังสือเรียนเล่มนี้ จากฐานข้อมูลที่บริษัทได้พัฒนาขึ้นใหม่ เรียกว่า MAC e-knowledge ผู้สอนและผู้เรียนที่มีความสนใจจะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม สามารถหาข้อมูลได้ที่ www.MACeducation.com/e-knowledge หรือเชื่อมต่อกับ Website ของบริษัท คือ www.MACeducation.com ซึ่งมีฐานข้อมูลที่ท่านสามารถ Download มาศึกษาได้ทันที

๕. เพื่อตอบสนองนโยบายในการพัฒนาเยาวชนให้มีค่านิยมหลักที่ดีงาม ๑๒ ประการ และดำรงตนโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มีการเพิ่มเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบภาระงานที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ โดยแทรกไว้ในกิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจบางหน่วยที่มีเนื้อหาสอดคล้อง โดยใช้ตราสัญลักษณ์โครงการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ กำกับไว้ เพื่อเป็นจุดสังเกตสำหรับผู้สอนจะได้แนะนำผู้เรียน และผู้สอนควรเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ ให้แก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

๖. ปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แนวทางการวางแผนแบบมองย้อนกลับ (Backward Design) ของ Grant Wiggins และ Jay McTighe เพิ่มเติมกิจกรรมฝึกทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ โดยเฉพาะทักษะการคิด ทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมผ่านภาระงาน ๒ ลักษณะ สำหรับผู้สอนนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ในการพัฒนาผู้เรียน และพัฒนาเป็นผลงานวิชาการของผู้สอนเอง คือ

- ภาระงานเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์
- ภาระงานเพื่อจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความไว้วางใจเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ของบริษัท และขอตั้งปณิธานว่าจะสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ต่อวงการศึกษาตลอดไป

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดก

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๑๔)

๑. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๑.๑ วิเคราะห์สภาพสังคมของชมพูทวีปก่อนสมัยพุทธกาล

๑.๒ พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล พร้อมทั้งยึดหลักทางสายกลาง

๑.๓ พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง

๒. พุทธประวัติ

๒.๑ วิเคราะห์การตรัสรู้และการก่อตั้งพระพุทธศาสนา

๒.๒ การสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๓ การบริหารและการธำรงพระพุทธศาสนา

๓. ชาดก

- เวสสันดรชาดก : ทรงบำเพ็ญทานบารมี

คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒, ๑๓, ๑๕)

๑. พระรัตนตรัย

- พระพุทธ : แบบอย่างของมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด

๒. อริยสัจ ๔

๒.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอริยสัจ

๒.๒ ภาษาบาลีและพุทธศาสนสุภาษิต

๓. พระไตรปิฎก

๓.๑ โครงสร้างของพระไตรปิฎก

๓.๒ วิธีศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ

๓.๓ เรื่องน่าสนใจจากพระไตรปิฎก

คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๔)

๑. ประวัติพุทธสาวก

๑.๑ พระอัสสชิเถระ

๑.๒ หมอชีวกโกมารภัจจ์

๒. ประวัติพุทธสาวิกา

๒.๑ พระกีสาคโคตมีเถรี

๒.๒ นางมัลลิกาเทวี

คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ และชาวพุทธตัวอย่าง ๕๗

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๔ ส ๑.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓)

๑. หน้าที่ชาวพุทธ	๕๙
๑.๑ การเข้าใจในกิจของพระสงฆ์	๕๙
๑.๒ การศึกษาเรื่องคุณสมบัติของทนายและปฎิภาทก	๖๐
๑.๓ การรักษาศีล ๘	๖๑
๑.๔ การเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกขององค์กรชาวพุทธ	๖๑
๑.๕ การเป็นชาวพุทธที่ดีตามหลักทศเบ้องบนในทศ ๖	๖๒
๑.๖ การเข้าค่ายพุทธธรรม	๖๔
๑.๗ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา	๖๔
๑.๘ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	๖๕
๒. มรรยาทชาวพุทธ	๖๗
๒.๑ การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์และสามเณรทางกาย	๖๗
๒.๒ การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์และสามเณรทางวาจา	๖๙
๒.๓ การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์และสามเณรทางใจ	๗๐
๒.๔ การปฏิสันถารที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์และสามเณรตามหลักปฏิสันถาร ๒	๗๑
๒.๕ การปฏิสันถารที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์และสามเณรในโอกาสต่างๆ	๗๒
๓. ชาวพุทธตัวอย่าง	๗๓
๓.๑ พระนาคเสน	๗๓
๓.๒ พระยามลลนท	๗๔
๓.๓ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี)	๗๖
๓.๔ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	๗๘
๓.๕ สุชีพ ปุญญานุภาพ	๘๐
คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้	๘๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ๘๓

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๙, ๒๐)

๑. การบริหารจัดการ	๘๔
๑.๑ การสวดมนต์แปลและการแผ่เมตตา	๘๔
๑.๒ การบริหารจัดการตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๘๘
๑.๓ ประโยชน์ของการสวดมนต์ การแผ่เมตตา และการเจริญสติปัฏฐาน ๔	๙๒
๒. การพัฒนาปัญญา	๙๕
๒.๑ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ะ	๙๕
๒.๒ วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน	๙๖
๒.๓ การนำวิธีบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการดำเนินชีวิต	๙๗
คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้	๑๐๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเทศกาลสำคัญ ๑๐๑

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๒, ๔)

๑. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๐๒
๑.๑ วันมาฆบูชา	๑๐๒

๑.๒ วันวิสาขบูชา	๑๐๓
๑.๓ วันอาสาฬหบูชา	๑๐๕
๑.๔ วันอัฐมีบูชา	๑๐๕
๑.๕ วันธรรมสวนะ	๑๐๖
๒. เทศกาลสำคัญ	๑๐๗
๒.๑ เทศกาลสงกรานต์	๑๐๗
๒.๒ เทศกาลลอยกระทง	๑๐๙
๓. ศาสนพิธี	๑๑๑
๓.๑ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญ	๑๑๑
๓.๒ พิธีถวายผ้ากฐิน	๑๑๓
๓.๓ พิธีถวายผ้าอาบน้าฝน	๑๑๔
๓.๔ พิธีปวารณา	๑๑๕
๓.๕ การทำบุญในงานมงคลและอวมงคล	๑๑๗
คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้	๑๒๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม

๑๒๓

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๕)

๑. พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์	๑๒๔
๑.๑ ความหมายของการศึกษาที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธ	๑๒๔
๑.๒ ปรัชญาการศึกษา	๑๒๕
๑.๓ ขอบเขตของการศึกษา	๑๒๕
๑.๔ ปัจจัยที่เกิดการศึกษา	๑๒๕
๒. กระบวนการของการศึกษา	๑๒๗
๒.๑ การวัดผลการศึกษา	๑๒๗
๒.๒ คุณสมบัติของผู้สำเร็จการศึกษา	๑๒๘
คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้	๑๒๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘ ศาสนาสำคัญในประเทศไทย

๑๓๐

(ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๗)

๑. ประวัติความเป็นมาของศาสนาสำคัญในประเทศไทย	๑๓๑
๑.๑ ศาสนาคริสต์	๑๓๑
๑.๒ ศาสนาอิสลาม	๑๓๓
๑.๓ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๑๓๔
๑.๔ ศาสนาซิกข์	๑๓๖
๒. หลักคำสอนพื้นฐานและพิธีกรรมของศาสนาสำคัญในประเทศไทย	๑๓๗
๒.๑ ศาสนาคริสต์	๑๓๘
๒.๒ ศาสนาอิสลาม	๑๓๙
๒.๓ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๑๔๐
๒.๔ ศาสนาซิกข์	๑๔๑

คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้

๑๔๒

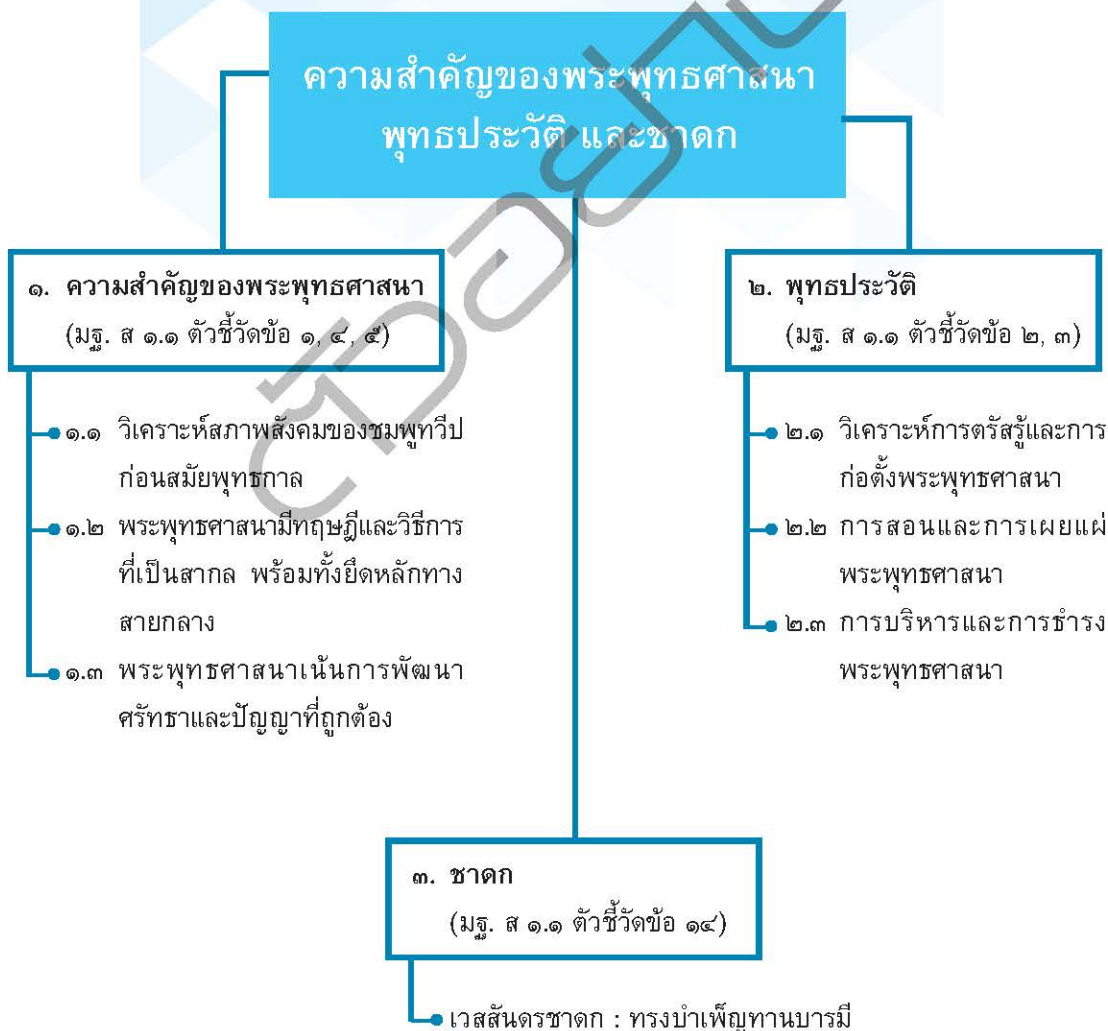
บรรณานุกรม

๑๔๓

ดัชนี

๑๔๗

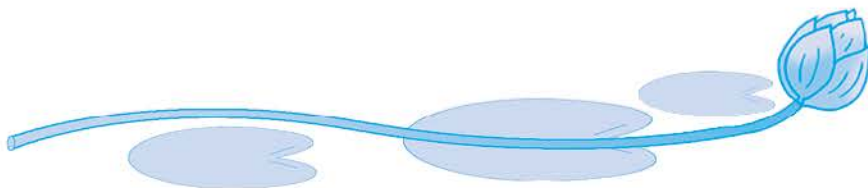
ความสำคัญของ พระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดก

ตัวชี้วัด

๑. วิเคราะห์สังคมชมพูทวีปและคติความเชื่อทางศาสนาสืบย้อนก่อนพระพุทธเจ้าหรือสังคมสมัยของศาสนาที่ตนเองนับถือ (มฐ. ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑)
๒. วิเคราะห์พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุดในการตรัสรู้ การก่อตั้ง วิธีการสอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือวิเคราะห์ประวัติศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด (มฐ. ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)
๓. วิเคราะห์พุทธประวัติด้านการบริหารและการธำรงรักษาศาสนาหรือวิเคราะห์ประวัติศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด (มฐ. ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๓)
๔. วิเคราะห์ข้อปฏิบัติทางสายกลางในพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด (มฐ. ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๔)
๕. วิเคราะห์การพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือ (มฐ. ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๕)
๖. วิเคราะห์ข้อคิดและแบบอย่างการดำเนินชีวิตจากประวัติสาวก ชาดกเรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด (มฐ. ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๔)

๑. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

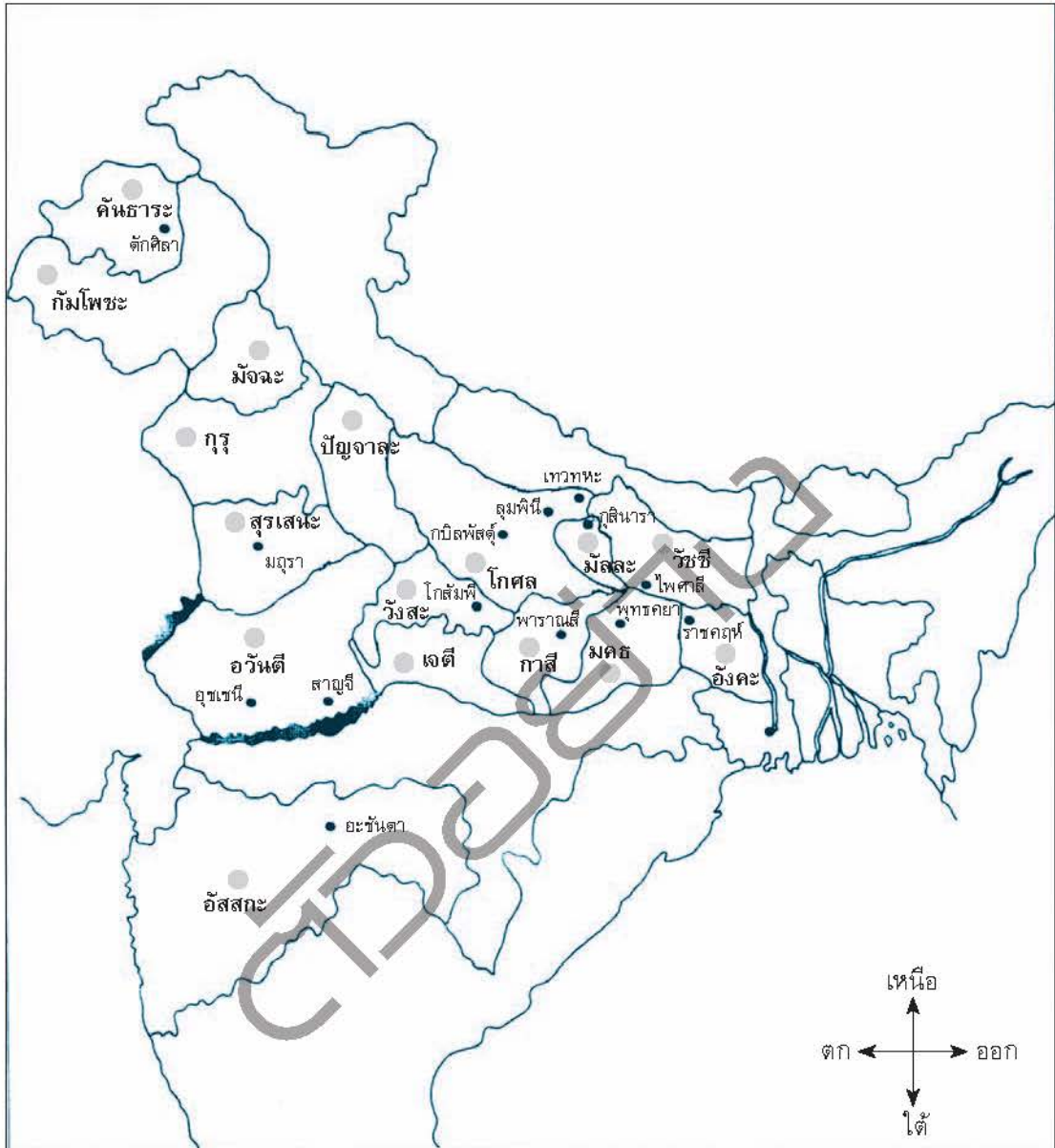

๑.๑ วิเคราะห์สภาพสังคมของชมพูทวีปก่อนสมัยพุทธกาล

การเมืองการปกครอง

ชมพูทวีปในยุคก่อนพุทธกาลและยุคพุทธกาล มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนกลาง เรียกว่า **มัชฌิมชนบท** (มัธยมประเทศ) ส่วนนอก เรียกว่า **ปัจฉิมชนบท** (ปัจฉิมประเทศ) มัชฌิมชนบทคือเมืองที่พวกอารยันส่วนใหญ่อาศัยอยู่ ส่วนปัจฉิมชนบทคือเมืองที่พวกชนพื้นเมืองแต่ดั้งเดิมอาศัยอยู่ โดยเฉพาะมัชฌิมชนบทมีอาณาเขตครอบคลุมแคว้นใหญ่ ๆ ถึง ๑๖ แคว้น คือ

ชื่อแคว้น	ชื่อเมืองหลวง	ชื่อในปัจจุบัน
๑. อังคะ	จัมปา	กัลลปุระ
๒. มคธ	ราชคฤห์	ราชคิรี
๓. กาสี	พาราณสี	เบนาเรส
๔. โกศล	สาวัตถี	สะเทต-มะเหต
๕. วัชชี	เวสาลีหรือไพศาลี	เบสาร์
๖. มัลละ	กุสินาราหรือปาวา	กาเชียร์
๗. เจติ	โสตถิวัตติ	-
๘. วังสะ	โกสัมพี	อัลลาฮาบัด
๙. กุรุ	อินทปัตถ์	-
๑๐. ปัญจาละ	หัสตินปุระ	-
๑๑. มัจฉะ	สาคละ	-
๑๒. สุรเสนะ	มถุรา	มัตถุรา
๑๓. อัสสกะ	โปตลี	-
๑๔. อวันตี	อุชเชนี	อุชเชน
๑๕. คันธาระ	ตักศิลา	-
๑๖. กัมโปชะ	ทวารกะ	-

แผนที่แสดงแคว้นใหญ่ 16 แคว้นในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล

นอกจากนี้ยังมีแคว้นย่อยๆ อีก ๕ แคว้น ซึ่งโดยสภาพทางภูมิศาสตร์แล้วอาจมีขนาดไม่กว้างใหญ่ แต่ทว่ามีความสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง แคว้นเหล่านี้ประกอบด้วย แคว้นสักกะ มีเมืองหลวงชื่อกบิลพัสดุ์ (เมืองของพุทธบิดา) แคว้นโกลิยะ มีเมืองหลวงชื่อเทวทหะ (เมืองของพุทธมารดา) แคว้นวัคคะ มีเมืองหลวงชื่อสุภุมารคีรี แคว้นวิเทหะ มีเมืองหลวงชื่อมิถิลา และแคว้นอังกุตตราปะ มีเมืองหลวงชื่ออาปนะ

ระบบการปกครองที่ใช้เป็นกลไกในการบริหารบ้านเมืองในสมัยนั้น คือ **ระบอบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์** มหานครหรือแคว้นใหญ่นิยมใช้การปกครองระบอบนี้ เช่น แคว้นมคธ แคว้นโกศล เป็นต้น อีกระบอบหนึ่งคือ **ระบอบสามัคคีธรรมหรืออภิชนาธิปไตย** อันเป็นระบบการปกครองที่มีลักษณะ

ใกล้เคียงกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยค่อนข้างมาก รูปแบบการปกครอง คือ หัวหน้าที่ของราชสกุลใหญ่ในเมืองต่างๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นมามีการบริหารราชการแผ่นดินตามวาระ พอหมดวาระก็จะเลือกผู้บริหารใหม่ และการบริหารราชการแผ่นดินดำเนินการผ่านรัฐสภา (สภานิติบัญญัติ/Parliament) เช่น แคว้นลักกะ แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ ก็ใช้การปกครองในระบอบนี้

ศาสนาและลัทธิร่วมสมัย

ประชาชนในชมพูทวีปส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ ระบบความเชื่อก็เลยขึ้นอยู่กับหลักธรรมคำสอนของศาสนาพราหมณ์ตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์พระเวท คือ เชื่อพระเจ้าหลายองค์ พระเจ้าที่โดดเด่นก็คือ **พระพรหม** ซึ่งถือเป็นพระผู้สร้าง **พระวิษณุ (พระนารายณ์)** ซึ่งถือเป็นพระผู้รักษา และ**พระอิศวร (พระศิวะ)** ซึ่งถือเป็นพระผู้ทำลาย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปอีกมาก เช่น ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อเรื่องการตายแล้วเกิดก็มี ตายแล้วสูญก็มี เชื่อเรื่องการชำระบาปด้วยการลอยบาปในแม่น้ำคงคา และเชื่อว่าการสะเดาะเคราะห์บูชาด้วยชีวิตคนและสัตว์ช่วยให้พ้นจากทุกข์โศกและโรคภัยได้อย่างวิเศษ จึงนิยมประกอบพิธีกรรมด้วยการบวงสรวงเทพเจ้า โดยการทำพิธีกรรมผ่านพวกพราหมณ์ ซึ่งพวกพราหมณ์ถือว่าตนเป็นอู่อตมเพศ เป็นทูตสวรรค์ มีอำนาจเหนือประชาชนทุกหมู่เหล่า และในการดำเนินชีวิตของประชาชนจะเป็นไปอย่างไรขึ้นอยู่กับพิธีกรรมของพวกพราหมณ์และคำสอนของพวกเขาดังมีคำกล่าวว่า **ความเป็นไปในโลกนี้อยู่บนหลักการพื้นฐาน ๓ ประการ กล่าวคือ พราหมณ์ พระเวท และระบบวรรณะ** นอกจากศาสนาพราหมณ์แล้วยังมีลัทธิอื่นๆ อีกมากมาย ในพระไตรปิฎกระบุว่ามีถึง ๖๒ ลัทธิ แต่ลัทธิที่โดดเด่นและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือ ลัทธิของครูทั้ง ๖ ได้แก่ ปุณณะ กัสสปะ, มัคขลิ โคศาล, อชิตะ เกสกัมพล, ปุกุทธะ กัจจายนะ, สัตถะชัย เวลัญจุบุตร และนิครนถ์ นาฏบุตร

การแบ่งชนชั้นทางสังคม

คัมภีร์พระเวทระบุไว้ว่า ชนชั้นต่างๆ ในสังคมชมพูทวีปแบ่งออกเป็น ๔ ชนชั้นด้วยกัน แต่ละชนชั้นเรียกว่า **วรรณะ** แต่ละวรรณะมีรายละเอียดดังนี้

๑. วรรณะพราหมณ์ เกิดจากปากของพระพรหม เป็นนักบวช ศึกษาคัมภีร์พระเวท มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สืบทอดสืบประจำวรรณะ

๒. วรรณะกษัตริย์ เกิดจากแขนของพระพรหม เป็นนักปกครองหรือนักการเมืองและนักรบ สืบทอดสืบประจำวรรณะ

๓. วรรณะแพศย์ เกิดจากสะโพกของพระพรหม เป็นนักธุรกิจหรือพ่อค้าวานิช สืบทอดสืบประจำวรรณะ

๔. วรรณะศูทร เกิดจากเท้าของพระพรหม เป็นกรรมกรผู้ใช้แรงงาน เป็นคนชั้นต่ำที่ได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากสามวรรณะข้างต้น ไม่มีสิทธิไม่มีเสียงในสังคม หมดโอกาสทางการศึกษา สืบทอดสืบประจำวรรณะไม่แน่นอน แต่ต้องไม่ข้ามกับสีของสามวรรณะข้างต้น

อนึ่ง นอกจากวรรณะทั้ง ๔ นี้ ยังมีพวกนอกวรรณะซึ่งเกิดจากการแต่งงานข้ามวรรณะของคนในวรรณะทั้ง ๔ เช่น วรรณะพราหมณ์แต่งงานกับวรรณะศูทร หากมีบุตรธิดา บุตรธิดานั้นจัดเป็นพวก**จัณฑาล** พวกจัณฑาลได้รับการเหยียดหยามเป็นชนชั้นต่ำยิ่งกว่าพวกศูทรเสียอีก พวกจัณฑาลเป็นชนชั้น**นิราสา** คือหมดหวังในทางก้าวหน้าทุกประการโดยสิ้นเชิง

ผลกระทบของระบบวรรณะ

การแบ่งคนออกเป็นวรรณะนั้นมีสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ

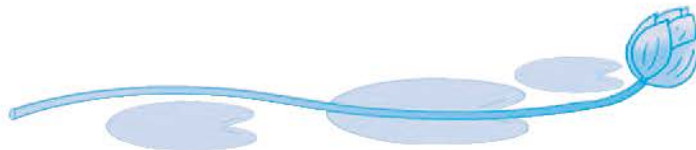
๑. การเหยียดผิว พวกอารยันที่มีผิวขาวจะเหยียดชนพื้นเมืองเดิมซึ่งมีผิวค่อนข้างดำเป็นวรรณะชั้นต่ำ

๒. การแบ่งงานกันทำ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่นักปกครอง นักรบ ให้สังกัดวรรณะกษัตริย์ ผู้ที่ทำหน้าที่ทางศาสนาและพิธีกรรม ให้สังกัดวรรณะพราหมณ์ ผู้ที่ทำมาค้าขาย ให้สังกัดวรรณะแพศย์ พวกที่ใช้แรงงานหรือรับจ้าง ให้สังกัดวรรณะศูทร

การแบ่งคนออกเป็นวรรณะทำให้เกิดผลดีในแง่การปกครอง คือ ทำให้การปกครองเป็นไปอย่างไม่วุ่นวายนัก เนื่องจากแนวคิดและหน้าที่ที่คอยกำกับอยู่เบื้องหลังการแบ่งชนชั้นนั้นเองที่ช่วยจัดระเบียบให้คนในชนชั้นนั้นๆ รับผิดชอบและหน้าที่ของตนเอง เช่น วรรณะศูทรจะไม่มีทางคิดไปช่วงชิงตำแหน่งทางการเมืองการปกครองจากวรรณะกษัตริย์เลย เพราะพวกเขาถูกปลูกฝังมาให้เชื่อว่า ชนชั้นตนนั้นต่ำต้อยเกินกว่าที่จะเลื่อนขึ้นไปเป็นชนชั้นอื่น เป็นต้น

ผลดีเช่นนี้เป็นผลดีที่ไม่ยุติธรรม เพราะดีสำหรับชนชั้นหนึ่งแต่เสียสำหรับอีกชนชั้นหนึ่ง นอกจากนี้แล้วผลเสียของระบบวรรณะที่เห็นชัด คือ ชนชั้นสูงเป็นผู้มีโอกาสและได้เปรียบแทบทุกอย่าง ส่วนชนชั้นต่ำถูกกดขี่และเอาเปรียบแทบทุกอย่างเช่นกัน ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้และเผยแผ่พระพุทธศาสนามันคงแล้วพระองค์จึงทรงคิดด้านระบบวรรณะนี้ โดยทรงเสนอหลักการใหม่มาหักล้างระบบวรรณะ กล่าวคือ ทรงสอนให้ถือเอา **การกระทำ** หรือ **คุณธรรม** มาเป็นเครื่องวัดคุณค่าของความเป็นคน ในทางปฏิบัติทรงเปิดโอกาสให้ทุกวรรณะได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในสถาบันสงฆ์ที่พระองค์ทรงตั้งขึ้น โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นเพศ และผิวพรรณ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศูนย์รวมของคนจากทุกชนชั้นวรรณะที่หลั่งไหลกันเข้ามาบวช จึงนับได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่มนุษย์อย่างเสมอภาคกัน

กล่าวโดยสรุป สภาพของสังคมอินเดียก่อนพุทธกาลอยู่ในช่วงที่มีการกดขี่และมีการเอารัดเอาเปรียบกันทางชนชั้นปรากฏอยู่โดยทั่วไป ในขณะนั้นก็มีกลุ่มชนอยู่ ๓ กลุ่มที่มีบทบาทอยู่ในสังคมชมพูทวีป กล่าวคือ ชนชั้นสูงอย่างพราหมณ์และกษัตริย์มีอำนาจอย่างเต็มที่จากความสามารถที่ได้เปรียบทางสังคมที่พวกพราหมณ์เป็นผู้กำหนด และในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ต้องใช้เครื่องสังเวบูชาเทพเจ้าอย่างโอฬาร พวกพราหมณ์ก็จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วางตนเป็นดังเทวดาผู้เป็นสื่อกลางระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ จึงมีผลให้พวกเขายูติมีสุขจากลาภสักการะโดยทั่วหน้ากัน ขณะที่ชนชั้นต่ำอย่างพวกศูทรกลับถูกกดขี่ลงเป็นทาสหมดโอกาสเลื่อนตัวเองขึ้นสู่สถานภาพที่ดีกว่า และชนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเบียดเบียนกับความอยุติธรรมในสังคมที่ชนชั้นสูงโดยเฉพาะพวกพราหมณ์เป็นผู้ก่อขึ้น ต่างพากันปลื้มตัวออกมาแสวงหาความสงบและความหลุดพ้น (โมกษธรรม) อยู่ในป่า เราเรียกกลุ่มชนประเภทหลังนี้ว่า นักพรต ภิกษุ สมณะ อเจลกะ ปริพาชก ชฎิล เป็นต้น

กิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจ ๑

๑. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มออกเป็น ๓-๔ กลุ่ม เพื่อร่วมกันศึกษาหาข้อมูลและจัดทำแผนที่อินเดียในสมัยพุทธกาล แสดงที่ตั้ง อาณาเขต และเมืองสำคัญของแคว้นใหญ่ ๑๖ แคว้น และแคว้นย่อยอีก ๕ แคว้น ที่กล่าวถึงในหน่วยการเรียนรู้

๒. นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอแผนที่อินเดียในสมัยพุทธกาล เปรียบเทียบกับแผนที่อินเดียในปัจจุบัน

๓. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของแผนที่อินเดียในสมัยพุทธกาล ที่แต่ละกลุ่มนำเสนอ แผนที่ที่ได้รับการยอมรับ จะนำไปติดที่ป้ายนิเทศของห้องเรียนต่อไป

๔. ครูแจกแบบวิเคราะห์สภาพสังคมของชมพูทวีปก่อนสมัยพุทธกาล และแบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ในหัวข้อดังนี้

กลุ่มที่ ๑ การเมืองการปกครองของชมพูทวีปก่อนสมัยพุทธกาล

กลุ่มที่ ๒ ศาสนาและลัทธิร่วมสมัย

กลุ่มที่ ๓ การแบ่งชนชั้นทางสังคม

กลุ่มที่ ๔ ผลกระทบของระบบวรรณะ

จากนั้นครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผลการวิเคราะห์ และจดบันทึกเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน และถูกต้อง

๕. ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในหัวข้อเรื่อง สภาพสังคมอินเดียในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับสมัยพุทธกาล แล้วนำเสนอหน้าชั้นเรียน

๑.๒ พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล พร้อมทั้งยึดหลักทางสายกลาง

ความเป็นสากลด้านทฤษฎี

หลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทรงนำมาเผยแผ่ เรียกว่า **หลักอริยสัจ ๔** ซึ่งเป็นหลักความจริงสากลที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติโดยตัวของมันเอง พระพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักความจริงที่เป็นสากลนี้แล้วจึงทรงนำมาชี้แจง แสดง เปิดเผย วางเป็นหลัก ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ แล้วทรงนำมาเผยแผ่ในนามของพระธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนา นี่คือความเป็นสากลด้านทฤษฎีของพระพุทธศาสนา ความเป็นสากลด้านทฤษฎีนี้มีพระพุทธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ ข้อ ๖๑ หน้า ๓๐ ว่า

“ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม หลักการนั้นก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมนิยาม หลักการนั้นก็คือ หลักอทิปปัจจยตา ตถาคตตรัสรู้ เข้าถึงหลักการนั้นแล้ว จึงนำมาบอก แสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่ายและจึงตรัสว่า จงมาดูสิ”

ใบอนุญาตให้ใช้สื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

เลขที่ ๗๔/๒๕๕๘

วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด เรียบเรียงโดย พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี
และ พระมหามรวิชัย ชากรเมธี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษา
๕ ปี นับตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ถึงปีการศึกษา ๒๕๖๒

(นายกมล รอดคล้าย)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หมายเหตุ

- หลังจากได้รับใบอนุญาตแล้ว หากตรวจพบเหตุที่ทำให้หนังสือที่ได้รับใบอนุญาตนี้มีคุณภาพ
ต่ำกว่ามาตรฐาน ขอสงวนสิทธิ์ให้ผู้ออกใบอนุญาตแจ้งเตือนผู้รับใบอนุญาตปรับปรุงแก้ไข
ภายใน ๙๐ วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับแจ้ง หากผู้รับใบอนุญาตไม่ดำเนินการให้แล้วเสร็จด้วยเหตุใด
ก็ตามในระยะเวลาที่กำหนดให้นี้ ให้ถือว่าใบอนุญาตนี้สิ้นสุด
- ใบอนุญาตฉบับนี้ใช้ได้เฉพาะหนังสือเท่านั้น และไม่ให้นำใบอนุญาตนี้ไปพิมพ์ในหนังสือ
เรื่องอื่นที่มีได้รับอนุญาตเป็นอันขาด

พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

2507004140

MAC EDUCATION

www.MACeducation.com

9 786163 450937

ราคา ๖๕ บาท